

Мінімізація юридичних ризиків суб'єктів господарювання як важливий аспект національної безпеки України

Наливайко Л. Р.

*доктор юридичних наук, професор,
проректор*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-7696-4223
larysa-nalyvaiko@ukr.net*

Марценюк Л. В.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та менеджменту*

*Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка Всеволода
Лазаряна
вул. Лазаряна, 2, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-4121-8826
Researcher ID: N-3917-2019
rwinform1@ukr.net*

Ключові слова: *національна безпека, ризик, юридичні ризики, економічні ризики, управління ризиками, теорія ризиків.*

Авторами проаналізовано сутність національної безпеки України, виявлено основні загрози державі з точки зору національної безпеки. Наголошено, що в системі національного права України провідною галуззю є конституційне право, адже воно закріплює суспільні відносини, що становлять основи повновладдя народу України у сфері національної безпеки.

Виокремлено економічну безпеку як один з основних елементів національної безпеки України. Автори зауважують, що в сучасних мінливих умовах ризик є невід'ємною частиною існування як держави в цілому, так і будь-якого суб'єкта господарювання. Наголошено, що саме юридичним та економічним ризикам організація повинна приділяти найбільшу увагу, концентруючи свої ресурси для оцінювання та мінімізації ризиків.

Проаналізовано поняття та складові правові компоненти поняття юридичного ризику. Наголошено, що окрім некерованих, організація стикається з керованими ризиками, на які може і повинна впливати. Виявлено, що ситуацію ризику (під час здійснення діяльності певних посадових осіб відповідної правової компетентності) утворюють такі компоненти: умови небезпеки та виникнення конфлікту інтересів; неможливість точного прогнозування та передбачення потенційних ризиків та їхніх наслідків; ймовірність як негативних, так і позитивних наслідків настання умов ризику; ймовірність заподіяння шкоди третім особам; ймовірність юридичної відповідальності суб'єкта господарювання внаслідок негативних наслідків ризикованих дій.

Виокремлено сутність економічного ризику, узагальнено основні його види (операційний, ринковий, кредитний, діловий, ліквідності, ризик, пов'язаний із регулювальними органами тощо). Розкриті питання мінімізації ризиків в умовах державно-приватного партнерства.

Наведено механізми управління юридичними та економічними ризиками. Автори констатують, що за умови вчасного виявлення та прогнозування

ризиків імовірність настання негативних наслідків для суб'єктів господарювання значно зменшується.

Наголошено на необхідності залучення фахівців (внутрішніх або зовнішніх) задля виявлення та оцінювання як імовірності настання самих ризиків, так і негативних наслідків від їх проявів. Серед ефективних засобів захисту суб'єкта господарювання від недобросовісних контрагентів можуть стати уніфіковані, розроблені саме фахівцями-юристами конкретного підприємства типові угоди, контракти, договори тощо; облік та аналіз усіх контрагентів підприємства зі створенням бази добросовісних і недобросовісних партнерів; підвищення кваліфікації юридичного персоналу організації. Запропоновано запровадити дієву систему оцінювання ризиків і загроз у сфері національної безпеки. Для цього на національному, регіональному та місцевому рівнях пропонується залучити широке коло компетентних осіб.

Minimization of legal risks of business entities as an important aspect of national security of Ukraine

Nalyvaiko L. R.

Doctor of Juridical Sciences, Professor;

Vice-rector

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Gagarin avenue, 26, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7696-4223

larysa-nalyvaiko@ukr.net

Martseniuk L. V.

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor;

Professor at the Department of Economics and Management

Dnipro National University of Railway Transport named after Academician Vsevolod Lazaryan

Lazaryan str., 2, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0000-0003-4121-8826

Researcher ID: N-3917-2019

rwinform1@ukr.net

Key words: *national security, risk, legal risks, economic risks, risk management, risk theory.*

The authors note that in today's changing environment, risk is an integral part of any business entity. The authors emphasize that it is the legal and economic risks that the organization should pay the most attention to, concentrating its resources to assess and minimize risks.

The authors analyzed the concept and components of the legal components of the concept of legal risk. It is emphasized that in addition to unmanaged, the organization faces managed risks, which can and should be influenced. The authors found that the risk situation (in the activities of certain officials of the relevant legal competence) is formed by the following components: the conditions of danger and the emergence of conflicts of interest; inability to accurately predict and predict potential risks and their consequences; the probability of both negative and positive consequences of the occurrence of risk conditions; the likelihood of harm to third parties; the probability of legal liability of the entity due to the negative consequences of risky actions.

The authors highlights the essence of economic risk, summarizes its main types (operational, market, credit, business, liquidity, risk associated with regulatory authorities, etc.). Issues of risk minimization in the conditions of public-private partnership are revealed.

Mechanisms for managing legal and economic risks are presented. The authors state that with the timely detection and forecasting of risks, the probability of negative consequences for business entities is significantly reduced.

Emphasis is placed on the need to involve specialists (internal or external) in order to identify and assess both the probability of occurrence of the risks themselves and the negative consequences of their manifestations. The authors believe that among the effective means of protection of the business entity from unscrupulous counterparties can be unified, developed by legal professionals of a particular company model agreements, contracts, agreements, etc.; accounting and analysis of all contractors of the enterprise with the creation of a database of bona fide and dishonest partners; advanced training of legal personnel of the organization.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ризик – це ймовірність настання наслідків у результаті небажаної, незапланованої події. Передбачити ризики в той чи іншій мірі за допомогою відповідних методик дослідження цілком можливо. У контексті національної безпеки України існує безліч ризиків та їхніх наслідків, що гіпотетично можуть вплинути на безпеку держави, тому вчасно передбачити ризики, прорахувати небажані наслідки та провести захисні або превентивні дії є складним завданням, але таким, що може бути реалізовано за умови відповідних, грамотно побудованих у правовому полі заходів із боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі виділяють дві основні теорії ризику – класичну та неокласичну. Класична теорія трактує економічний ризик як ймовірність збитків і втрат, які супроводжують вибране рішення. Згідно з неокласичною теорією, ризик – це ймовірність відхилення від поставлених завдань.

Ризик є кількісним виміром невизначеності, це існування або ж можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови протидії реалізації національних цінностей, інтересів та цілей забезпечення національної безпеки [1, с. 28]. Ризик розглядається як правова категорія, пов'язана з питаннями відповідальності для визначення характеру вчиненого правопорушення, і тому досліджується в межах адміністративного, господарського, кримінального, цивільного права тощо [4].

З економічної точки зору можна виокремити безліч потенційних ризиків, наприклад, ресурсний, операційний, кредитний, репутаційний, стратегії, проєкту, інновацій, якості, зміни валютних курсів, зміни облікової ставки, податкових змін, переривання процесу та ін. [2; 3].

Метою статті є розроблення напрямів мінімізації юридичних ризиків у контексті національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Національна безпека – це комплексне поняття, яке складається з багатьох компонентів, серед яких: політична, економічна, громадська, екологічна, військова, технологічна, інформаційна та інші види безпеки, які охоплюють різні сфери життя окремих громадян, суспільства та держави в цілому та покликані сприяти сталому розвитку держави. У Законі України «Про основи національної безпеки України» наголошено, що основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України є [9]: посягання на державний суверенітет України з боку інших держав, поширення корупції, порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України, зростання кредитних ризиків, велика боргова залежність держави, «тінізація» економіки, комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм.

Правову основу національної безпеки становлять Конституція та інші нормативно-правові акти, які гарантують захист фундаментальних прав людини і громадянина, організацію державної влади, утвердження загальнолюдських цінностей. Загальними принципами забезпечення державної безпеки є: суверенність і незалежність держави, державного ладу України; утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; мирне врегулювання конфліктів; професійність, наукова обґрунтованість [30].

Економічна безпека є важливою складовою частиною національної безпеки України. Складниками економічної безпеки є: макроекономічний, фінансовий, інвестиційний, виробничий, продовольчий [31]. Сутність економічної безпеки України полягає в мінімізації можливих суперечностей і протиріч між державою, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами в процесі їх функціонування та взаємодії [4, с. 235]. При цьому є ймовірність виникнення юридичних ризиків.

Юридичний ризик – це діяльність суб'єкта права в умовах невизначеності та неможливості точного прогнозування своїх дій, що може призвести до негативних наслідків [5].

В економічній діяльності суб'єктів господарювання, на наш погляд, вкрай важливо виявити саме юридичні ризики. Під юридичними ризиками розуміємо можливість настання подій, не передбачених сторонами угоди, що впливають на результати діяльності. Складовими правовими компонентами юридичного ризику є: наявність компетенції у суб'єкта ризику щодо впливу на ситуацію; наявність джерел права, що передбачають дії суб'єкта в умовах ризику; юридична відповідальність за спричинення шкоди третім особам. Більшості юридичних ризиків можна уникнути, вірно розставивши пріоритети вже на початковому етапі підписання тієї чи іншої угоди.

Щодо економічного ризику, то його трактують як кількісну міру здатності підприємця творчо використовувати елемент невизначеності в процесі відтворення для отримання додаткової вартості [6]. Основними економічними ризиками науковці вважають операційний, ринковий, кредитний, діловий, ліквідності [7; 8]. Методами зниження економічних ризиків є: страхування, правова формалізація економічних взаємовідносин між суб'єктами економіки, ефективне функціонування системи господарського судочинства.

Модель юридичного ризику в сучасному суспільстві має такий вигляд: народ – реалізація влади через політичні ініціативи – законодавче закріплення суспільних норм – реалізація цих норм – юридичні ризики. На державному рівні юридичні ризики проявляються в прийнятті неправильних господарських законів, що може призвести до погіршення макроекономічної ситуації в країні й виникнення системних кризових явищ [10, с. 101].

У процесі своєї діяльності суб'єкти господарювання укладають різного роду угоди, які передбачають певні обов'язки перед особами, які його укладають та надають їм відповідні права. У сучасних мінливих умовах завжди є ризик невиконання контрагентами тих чи інших зобов'язань. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України)

регулює відносини між сторонами Договору. Ризик у цивільному праві – це несприятливі наслідки, які можуть наступити і за які не відповідають ані сторони, ані треті особи [11; 12].

У чинному законодавстві надано різні варіанти тлумачення цього поняття, пов'язані з ризиком у підприємницькій діяльності, ризиком у страховій діяльності, зобов'язальним ризиком [13]. Так, щодо випадку невиконання зобов'язання передбачено загальне правило, згідно з яким ураховується лише невинуватість боржника, яка зумовлена непереборною силою. В.О. Тархов під випадком як підставою невинуватості розуміє «наслідки, які не охоплюються і не повинні охоплюватися передбаченням зобов'язаної особи, не можуть бути поставлені їй у вину» [14].

В юридичній літературі випадки поділяють на прості й форс-мажор. Відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок непереборної сили [15]. У теорії права випадок інколи визначають через ризик як передумову виникнення такої ймовірної обставини [16]. Ризик зміни обставин договору означає обтяження сторони господарсько-невигодними наслідками за зміни обставин [17].

Задля мінімізації юридичних ризиків суб'єктів господарювання потрібно: мати в штаті компетентного відповідального працівника, який оцінюватиме юридичні ризики та їхні наслідки; прогнозувати можливі ризики під час укладання угод; визначати критерії допустимості ризику під час укладання угод; сформувати оперативну інформаційну систему, в межах якої можлива передачі інформації між підрозділами стосовно ймовірності настання того чи іншого ризику; постійний моніторинг не тільки внутрішніх, а й зовнішніх ризиків; страхування юридичних ризиків. Крім того, ефективним захистом суб'єкта господарювання можуть стати уніфіковані, розроблені саме фахівцями-юристами конкретного підприємства типові угоди, контракти, договори тощо; облік й аналіз усіх контрагентів підприємства зі створенням бази добросовісних та недобросовісних партнерів; підвищення кваліфікації юридичного персоналу організації.

Ми припускаємо, що недобросовісні контрагенти можуть приховувати негативну інформацію про свою організацію, тому під час укладання угод потрібно вивчити інформацію про ймовірного контрагента з доступних джерел, наприклад, з різного роду реєстрів, у тому числі звернутися до ресурсів прокуратури, трудової інспекції, а також моніторити інформацію із засобів масової інформації.

Грунтовні дослідження в площині теорії ризиків провели автори у статті [18], які розробили

модуль для оцінки інвестиційних ризиків. За допомогою методу експертної оцінки дослідники зробили відповідну модель, що дозволяє швидко проаналізувати 23 параметри ризику та пропонує напрями прийняття оптимального рішення інвестування [18].

На питаннях збільшення дохідності та зменшення ризикованості портфелю активів під час прийняття управлінських рішень зосередили свою увагу науковці в статті [19].

Науковці в дослідженні [20] вказують, що посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках призводить до великої кількості факторів, що впливають на розвиток та ефективність банківської діяльності. Це супроводжується банківськими ризиками. Автори запропонували набір інструментів, орієнтованих на якісне управління ризиками [20].

Пошуку ефективних шляхів управління ризиками присвятили своє дослідження і науковці в статтях [21; 22]. На їхню думку, використання інструментів управління ризиками дозволить уникнути зайвих витрат та вжити запобіжних заходів. Автори пропонують вибрати суб'єкту господарювання одну з трьох стратегій: прийняти ризик (залучити підрядника), пом'якшити ризик (залучити підрядника, але зберігати при цьому контроль) або уникати ризику (надавати послуги самостійно).

Як бачимо, аналізу та мінімізації наслідків різного роду ризиків присвятили свої дослідження чимало науковців. Так, деякі науковці наполягають на необхідності вивчення, передбачення та розподілу ризиків унаслідок державно-приватного партнерства в різних сферах господарювання [23; 24]. Інші вважають, що ключовим в ефективному розподілі ризиків є принцип, відповідно до якого певні види ризиків мають закріплюватися за тими учасниками, які найбільш пристосовані до оцінки, контролю та управління ризиками [25].

Управління ризиками – складний процес, ефективний механізм якого заснований на забезпеченні партнерам належних умов для виконання своїх зобов'язань [26]. До складу *юридичних методів*

ризик-менеджменту входять: кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові. *Економічні методи управління ризиками* (компенсації, спекулювання, стимулювання, стримування) засновані на раціональному розподілі фінансових ресурсів з метою мінімізації потенційних втрат і максимізації можливих доходів, що виникають у ситуаціях ризику [27].

Висновки. В умовах карантинних обмежень унаслідок поширення коронавірусної хвороби у світі питання національної безпеки кожної країни стало на перший план. Економічний спад на фоні падіння обсягів у багатьох сферах призвів до збільшення агресії як усередині держави, між громадянами єдиного суспільства, так і по відношенню до інших держав. Екологічна, медична, інформаційна, економічна та інші види безпеки стали першочерговим питанням на нарадах найвищого рівня керівників держав.

Ситуація з пандемією коронавірусу, що виникла в Україні в березні 2020 року, викрила недоліки медичної системи; загострила питання економічної безпеки внаслідок скорочення обсягів виробництва, тотального скорочення кадрів, уходу підприємств у тіньову економіку; виявила недостатній розвиток діджиталізації в країні тощо [32]. Утопічно створювати раціональні протидії загрозам на всі випадки життя, їх неможливо закріпити в юридичних актах. Адже законодавець, так само, як й інші, не в змозі точно передбачити майбутнє. Але законодавство можна побудувати на встановлених закономірностях відомої частини причин і наслідків загроз та небезпек. Тобто право здатне конструювати сталість виявлення, пізнання і подолання національних загроз [29].

На наш погляд, в Україні потрібно запровадити дієву систему оцінювання ризиків і загроз у сфері національної безпеки. Для цього на національному, регіональному та місцевому рівнях пропонуємо залучити широке коло компетентних осіб (представників міністерств і відомств, профільних наукових та експертно-аналітичних установ, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, громадянського суспільства тощо).

Література

1. Основні теорії ризику в економіці. URL: <https://ukr.agromassidayu.com/osnovnie-teorii-riska-v-ekonomike-page-306106>
2. Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 326 с.
3. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. *Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки*. 2012. № 4 (70). С. 187–194.
4. Циба Я.В. Підходи до розуміння поняття «ризик». *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2761>
5. Беззубов Д.О. Парадигма юридичного ризику в системі національної безпеки України (прикладний аспект). *Держава і право*. 2010. № 47. С. 176–182.
6. Вишняков Я.Д., Радаев Н.Н. Общая теория рисков : учеб. пособие для студ. высш. учеб.заведений. 2-е изд., испр. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 368 с.

7. Старостіна А., Кравченко В. Ризик – менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Видавництво «Політехніка», 2004. 200 с.
8. Коренева М. Юридичні складники поняття ризику в адміністративному примусі. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 301–305.
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 18 червня 2003 р. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1819.html>
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. *Политические исследования*. 1994. № 1. С. 7–14.
11. Цивільний кодекс України. / Верховна Рада України. 2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Гриняк А.Б., Пленюк М.Д. Правова природа ризику в договорах з виконання робіт. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 1. С. 29–49.
13. Волощенко І.В. Ризик у цивільному праві (поняття, природа, види) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 19 с.
14. Тархов В.А. Гражданское право. Общая часть Курс лекцій. Чебоксары : Чув. кн. изд-во, 1997. 331 с.
15. Цивільний кодекс України / Верховна Рада України. 2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
16. Тімуш І.С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 198 с.
17. Зейц А.Г. Влияние изменившихся обстоятельств на силу договоров. Иркутск : ИНГ, 1928. 65 с.
18. (2020) Assessing the Investment Risk of Virtual IT Company Based on / Н. Lipyana et al. Machine Learning In: Babichev S., Peleshko D., Vynokurova O. (eds) Data Stream Mining & Processing. DSMP 2020. Communications in Computer and Information Science, vol 1158. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-61656-4_11
19. Theoretical and methodological foundations for the evaluation of management efficiency of joint investment institutions. *Наукowyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu* / V. Shvets et al. 2020. № 5. P. 178–183. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/20205/178>
20. (2018). Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. *Banks and Bank Systems* / Y. Kuznichenko et al. 13(4), 73-84. URL: [https://doi.org/10.21511/bbs.13\(4\).2018.07](https://doi.org/10.21511/bbs.13(4).2018.07)
21. Modelling the Risks of International Trade Contracts. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)* / I. Bashynska et al. ISSN: 2278-3075, Volume-8 Issue-11, September 2019. P. 2815–2820. URL: <https://doi.org/10.35940/ijitee.K2313.0981119>
22. Migration risk management as a factor of national security / O. Reznik et al. *Journal of security and sustainability issues*. 2020. Vol. 9. № 4. URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4\(29\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4(29))
23. Маркова І.В. Ризики та проблеми державно-приватного партнерства на залізничному транспорті. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2471>
24. Маркова І.В., Лук'янова О.М., Волохов В.А. Визначення функцій та розподіл ризиків державно-приватного партнерства на залізничному транспорті. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 42. С. 164–168.
25. Черевиков Є.Л., Єрофеева Т.А. Управління ризиками проектів державно-приватного партнерства. *Наукові праці НДФІ* 2010. № 4 (53). С. 48–53.
26. Мостепанюк А.В. Ризики реалізації проектів державно-приватного партнерства: причини виникнення та механізм управління. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 356–367.
27. Боровик М.В. Ризик-менеджмент : конспект лекцій для студентів магістратури усіх форм навчання спеціальності 073 – Менеджмент ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 65 с.
28. Олійник О.В. Сутність державної політики забезпечення інформаційної безпеки щодо джерел загроз та інших безпекогенних чинників. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 71–78.
29. Нікітін Ю.В. Національна безпека України в сучасних умовах: ризики і фактори впливу. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 141–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_2_19
30. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія ; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с. С. 455–480.
31. Шиян Д.С., Шиян О.Ю. Економічна безпека як об'єкт кримінального правопорушення щодо нецільового використання бюджетних коштів. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави* : тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). Київ : Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 391 с. С. 220–222.

32. Єремєєва А.М. Тугарова О.К. Економічна складова інформаційної безпеки держави в умовах пандемії : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 346 с. С. 262–263.

References

1. Osnovni teoriiy ryzyku v ekonomitsi [Basic theories of risk in economics] URL: <https://ukr.agromassidayu.com/osnovnie-teorii-riska-v-ekonomike-page-306106> [in Ukrainian]
2. Bondar O. V. (2010) Sytuatsiynyy menedzhment [Situational Management]: Navch. posib. – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2010. [in Ukrainian]
3. Chupryna I.V. (2012) Ponyattya ta klasyfikatsiya ryzykiv v pidpryyemnyts'kiy diyal'nosti [The concept and classification of risks in business] Zbirnyk naukovykh prats' VNAU Seriya: Ekonomichni nauky, №4 (70), 2012. [in Ukrainian].
4. Tsyba YA.V. (2014) Pidkhody do rozuminnya ponyattya «ryzyk» [Approaches to understanding the concept of "risk"] Efektyvna ekonomika № 2, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2761> [in Ukrainian].
5. Bezzubov D.O. (2010) Paradyhma yurydychnoho ryzyku v systemi natsional'noyi bezpeky Ukrayiny (prykladnyy aspekt) [Paradigm of legal risk in the system of national security of Ukraine (applied aspect)] Derzhava i pravo, №47. 2010. [in Ukrainian].
6. Vyshnyakov YA.D. (2008) Obschchaya teoriya ryskov [General theory of risks: textbook. manual for students. higher educational institutions]: ucheb. posobyе dlya stud. vyssh. ucheb.zavedenyy / YA.D.Vyshnyakov, N.N.Radaev. – 2-e yzd., yspr. – M. : Yzdatel'skiy tsentr «Akademyya», 2008. [in Ukrainian].
7. Starostina A (2004) Ryzyk – menedzhment: teoriya ta praktyka [Risk - management: theory and practice]: [navch. posib.] / A. Starostina, V. Kravchenko. – K. : Vydavnytstvo «Politekhnik», 2004. [in Ukrainian].
8. Koreneva M. (2014) Yurydychni skladnyky ponyattya ryzyku v administratyvnomu prymusi [Legal components of the concept of risk in administrative coercion] Yurydychnyy visnyk, 2014. [in Ukrainian].
9. ZAKON UKRAYINY «Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrayiny» [LAW OF UKRAINE "On Fundamentals of National Security of Ukraine"] №964-IV vid 18 chervnya 2003 r. <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/1819.html> [in Ukrainian].
10. Khantynhton S. (1994) Stolknovenye tsyvylyzatsyy [Clash of civilizations] / S. Khantynhton // Polytycheskiye yssledovannya. 1994.. [in Russian].
11. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [Elektronnyy resurs] [Civil Code of Ukraine [Electronic resource]] / Verkhovna Rada Ukrayiny. – 2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. [in Ukrainian].
12. Hrynyak A. B. (2018) Pravova pryroda ryzyku v dohovorakh z vykonannya robit [Legal nature of risk in contracts for work] / A. B. Hrynyak, M. D. Plenyuk // Visnyk Natsional'noyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny. 2018. [in Ukrainian].
13. Volosenko I. V. (2011) Ryzyk u tsyvil'nomu pravi (ponyattya, pryroda, vydy) [Risk in civil law (concept, nature, types)]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Volosenko Iryna Vasylivna ; Nats. un-t im. T. Shevchenka. – Kyiv, 2011. [in Ukrainian].
14. Tarkhov V. A. (1997) Hrazhdanskoe pravo [Civil law] Obschchaya chast' Kurs lektsyy / V. A. Tarkhov. – Cheboksary : Chuv. kn. yzd-vo, 1997. [in Russian].
15. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [Elektronnyy resurs] [Civil Code of Ukraine [Electronic resource]] / Verkhovna Rada Ukrayiny. 2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. [in Ukrainian].
16. Timush I. S. (2004) Tsyvil'no-pravove rehulyuvannya ryzykovykh (aleatornykh) dohovoriv [Civil law regulation of risky (aleatory) contracts]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Timush Irena Serhiyivna. – Kyiv, 2004.. [in Ukrainian].
17. Zeyts A. H. (1928) Vlyyanye yzmenyvshykhysya obstoyatel'stv na syly dohovorov [Influence of changed circumstances on the force of contracts] / A. H. Zeyts. – Yrkut-sk : YNH, 1928. [in Russian].
18. Lipyanina H., Maksymovych V., Sachenko A., Lendyuk T., Fomenko A., Kit I. (2020) Assessing the Investment Risk of Virtual IT Company Based on Machine Learning. In: Babichev S., Peleshko D., Vynokurova O. (eds) Data Stream Mining & Processing. DSMP 2020. Communications in Computer and Information Science, vol 1158. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-61656-4_11 [in English].
19. Shvets V., Tryfonova O., Solomina H., Petrova Ya. (2020) Theoretical and methodological foundations for the evaluation of management efficiency of joint investment institutions. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 2020. URL: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-5/178> [in English].
20. Yana Kuznichenko, Serhiy Frolov, Fedir Zhuravka, Mykola Yefimov and Volodymyr Fedchenko (2018) Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. URL: [https://doi.org/10.21511/bbs.13\(4\).2018.07](https://doi.org/10.21511/bbs.13(4).2018.07) [in English].
21. I. Bashynska, O. Sokhatska, T. Stepanova, M. Malanchuk, S. Rybianets, O.Sobol (2019) Modelling the Risks of International Trade Contracts. International Journal of Innovative Technology and Exploring

- Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-8 Issue-11, September 2019. URL: <https://doi.org/10.35940/ijitee.K2313.0981119> [in English].
22. O. Reznik, O. Muzychuk, O. Yunin (2020) Migration risk management as a factor of national security [Electronic resource] Journal of security and sustainability issues. 2020. Vol. 9, №4. URL: [https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4\(29\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.4(29)). [in English].
 23. Markova I.V. (2013) Ryzyky ta problemy derzhavno-pryvatnoho partnerstva na zaliznychnomu transporti. Efektyvna ekonomika № 11, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2471> [in Ukrainian].
 24. Markova I.V., Luk"yanova O.M., Volokhov V.A. (2013) Vyznachennya funktsiy ta rozpodil ryzykiv derzhavno-pryvatnoho partnerstva na zaliznychnomu transporti [Definition of functions and distribution of risks of public-private partnership on railway transport] Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti № 42, 2013. [in Ukrainian].
 25. Cherevykov YE. L., Yerofeyeva T. A. (2010) Upravlinnya ryzykamy proektiv derzhavno-pryvatnoho partnerstva [Risk management of public-private partnership projects] Naukovi pratsi NDFI 4 (53), 2010. [in Ukrainian].
 26. Mostepanyuk A.V. (2011) Ryzyky realizatsiyi proektiv derzhavno-pryvatnoho partnerstva: prychny vynyknennya ta mekhanizm upravlinnya [Risks of public-private partnership projects: causes and management mechanism] Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy, №1, 2011. [in Ukrainian].
 27. Borovyk M. V. (2018) Ryzyk-menedzhment : konspekt lektsiy dlya studentiv mahistratury usikh form navchannya spetsial'nosti 073 – Menedzhment [Risk management: synopsis of lectures for master's students of all forms of education specialty 073 – Management] / M. V. Borovyk ; Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. – Kharkiv : KHNUMH im. O. M. Beketova, 2018. [in Ukrainian].
 28. O. V. Oliynyk. (2016) Sutnist' derzhavnoyi polityky zabezpechennya informatsiyoi bezpeky shchodo dzherel zahroz ta inshykh bezpekohennykh chynnykiv [The essence of the state policy of information security on the sources of threats and other security factors] Yurydychnyy visnyk 1 (38) 2016. [in Ukrainian].
 29. Nikitin YU. V. (2015) Natsional'na bezpeka Ukrainy v suchasnykh umovakh: ryzyky i faktory vplyvu [National security of Ukraine in modern conditions: risks and factors of influence] / YU. V. Nikitin // Yurydychna nauka. 2015. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_2_19. [in Ukrainian]
 30. Antonov V. O. (2017) A Konstytutsiyno-pravovi zasady natsional'noyi bezpeky Ukrainy [Constitutional and legal principles of national security of Ukraine]: monohrafiya / V. O. Antonov; nauk. red. YU.S. Shemshuchenko. Kyiv: TALKOM, 2017. [in Ukrainian].
 31. Shyyan D.S., Shyyan O.YU. (2020) Ekonomichna bezpeka yak ob"yekt kryminal'noho pravoporushennya shchodo netsil'ovoho vykorystannya byudzhetykh koshtiv [Economic security as an object of criminal offense for misuse of budget funds] Suchasni problemy zabezpechennya natsional'noyi bezpeky derzhavy: tezy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (26 lystopada 2020 roku). – K.: Instytut UDO Ukrainy KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2020. [in Ukrainian].
 32. Yeremeyeva A.M. Tuharova O.K. (2021) Ekonomichna skladova informatsiyoi bezpeky derzhavy v umovakh pandemiyi [Economic component of information security of the state in a pandemic] Aktual'ni problemy upravlinnya informatsiyoi bezpekoyu derzhavy: zb. tez nauk. dop. nauk.-prakt. konf. (Kyyiv, 26 2021 r.). [Elektronne vydannya]. – Kyyiv : NA SBU, 2021. [in Ukrainian].